

## “Erteleme, Üşenme, Vazgeçme!”: Uluslararası İlişkilerde Toplumsal Cinsiyet ve “Meraklı” Feminist Sorular

Cynthia Enloe, Donald Trump’ın 2016 yılında Amerikan başkanı seçilmesinin ardından yayımladığı son kitabında, özellikle ikinci ve üçüncü dalga feminizmin siyasal, ekonomik ve sosyal kazanımlarına bir tepki olarak patriyarkaya akıllı telefonlarımıza gelenler benzeri bir güncelleme geldiğini ve patriyarkanın bu sayede kendini dünyanın işleyişine dair inanç ve değerler üzerinden yenilediğini ileri sürüyor (2017). Uluslararası sistemdeki otoriter liderlerin küresel bir konjonktür olarak uyguladığı hipermaskülen hegemonik masküliniteye dayalı dış politika, bugün bu güncellenmenin bir sonucudur. Enloe, güncellenmiş ve sürdürülebilirlik kazanmış patriyarkanın eskisi gibi sokak gösterileri ile geriletilebileceğine inanmamaktadır. Patriyarka ancak eril örüntüleri ifşa edecek “meraklı” toplumsal cinsiyet odaklı sorular sorulduğunda geriletilebilir (2017). Farklı bakış açılarının “vazgeçmeden, ertelemeden, üşenmeden”, sürekli sorduğu sorularla şeffaflaşan patriyarka aynı zamanda kırılmalı olacaktır. Feminizm temelli toplumsal cinsiyet bakış açısı ve odağı ile sorulan “meraklı” soruların, yürütülen araştırmaların ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan kavramların bilinçli kullanımının karşısında patriyarka, güncellenmiş ve sürdürülebilir yeni sürümü ile bile sağlam duramayacaktır.

Enloe, toplumsal cinsiyet ile Uluslararası İlişkiler arasında iletişim kurma ve etkileşim yaratma girişimlerinin ‘alakasız’ bulunarak ciddiye alınmamasını, alanın güç ve güvenlik odaklı eril karakteri, erkek akademisyenlerin sayısal olarak ezici çoğunluğu ve bu erkeklerin “sadece kendilerini ilgilendiren eril meselelerin ve ilişkilerin ne zaman ve nasıl ciddi bir araştırma konusu olacağına yine kendilerinin karar vermek istemeleri” ile açıklamaktadır (Enloe, 2004: 96). Ancak bu tutumun çoklu insan deneyimlerini dışlayarak devlet ilişkilerinde barış içinde birarada var olma adına yeni olasılıklar yaratma kapasitesini körelttiği aşikârdır (Youngs, 2004).

Nitekim Uluslararası İlişkiler disiplininin kökenlerine ve ilk referans noktası olarak aldığı siyaset kuramlarına baktığımızda, 1789 Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkan *Declaration of the Rights of Man and of the Citizen (Déclaration des droits de l’homme et du citoyen - İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi)* metninden, Machiavelli’nin yazdığı *Prince (Prens)* ve neo-realistim kurucusu Kenneth Waltz’un 1959 yılında kaleme aldığı *The Man, State and War (İnsan, Devlet ve Savaş)* kitapları, disipline sırasıyla liberal (özgürlükçü) ve realist bakış açılarını kazandıran ana akım yazının O’nun (erkeğin) tarihini (*history*) ve sorunlarını temel alan bir çözümleme yapmayı hedeflemiştir. Söz konusu metinlerde her ne kadar hak ve özgürlükler ve barış adına bir istenç ortaya konuyor olsa da bu değerler daha çok erkek cinsiyeti için hedeflenmekteydi. Zaman içerisinde, Uluslararası İlişkiler disiplininin öne çıkan güvenlik ve hegemonya gibi kavramları eril ve ataerkil bir perspektifle tanımlanmış, kadın nesnelleştirilerek, dış politika ve siyaset yörüngesinin dışına alınmış ve özel alan içerisinde kurgulanmıştır. Örneğin hegemonya, realistlerin gözünden

uluslararası sistemin askeri ve ekonomik açıdan en *güçlü* devletinin kurduğu ve liderlik ettiği düzene atfedilirken, egemenlik de maskülen niteliği ve kudreti ile *Leviathan*'ı (Dev) çağrıştırmaktadır. Tüm bu kavramsallaştırmalara Raewyn Connell'in yanıtı ise, hegemonyanın dinsel öğretilerden pratiklerimize, kitlesel iletişim araçlarından ücretlendirmeye kadar yaşamın her alanında örgütlenmiş bir toplumsal tahakküm içerdiği yönündedir (1998: 246). Connell'in bize anımsattığı gibi hegemonya, düşünsel, kültürel, sosyal hatta siyasal olarak erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü ifade etmekte, yani cinsiyetle iktidar arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır (Connell, 1998).

Nasıl ki Batı'nın Doğu'yu okuma ve kimliklendirme biçimi ve kurgusu Edward Said tarafından *Şarkiyatçılık (Orientalism)* eleştirisiyle karşı yanıt bulmuşsa, Ann Tickner ise uluslararası siyaseti, insan doğasından yola çıkarak erkeksi bir ön kabulü kavramsallaştıran Hans Morgenthau'nun siyasal realizm teorisine (yani siyasal gerçekçiliği) eleştirisi ile Uluslararası İlişkiler literatüründe yerini almıştır (Tür ve Koyuncu, 2010: 9). Eleştirel teorinin ve post-modernizmin Uluslararası İlişkiler Kuramları içerisinde ortaya koydukları ötekileştirme kavramı sadece farklı coğrafyalar, medeniyetler ve kimlikler için kullanılırken toplumsal cinsiyet eşitliğindeki *öteki*yi yani kadını yeteri kadar görememiştir. Oysaki erkeğin ve ataerkilliğin üstünlük kurabilmesi kadının ötekileştirilmesiyle mümkün olabilecekti. Bu noktadan hareketle, Uluslararası İlişkiler literatüründe 'bütünsel' bir okuma yapmak ve kavramları yapı sökümüne uğratmak ve 'meraklı' sorular sormak toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bu disiplin içerisinde de ortaya koymaya fayda sağlayacaktır.

Terrell Carver'ın ifadesiyle "Uluslararası İlişkiler'i toplumsal cinsiyetlemek bir proje, toplumsal cinsiyetleşmiş Uluslararası İlişkiler bir sonuçtur" (Carver, 2003: 289). Bu sonuca ulaşmak için, kuramsal ve pratik, toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımlarda ısrarcı olmak ve uluslararası ilişkilerin eril gündemine ve önem arz eden meselelerdeki öncelik sıralamasına razı olmamak büyük önem taşımaktadır. Uluslararası sistemde hipermaskülen hegemonik maskülinite aktörlerinin ortaya çıkışı bulaşıcı bir etkiye sahiptir. Güvenlik, düzen, kontrol ve intikam almaktan çekinmeme söylemlerinin *karşılığını misli ile verme* karşı söylemlerini tetiklemesi bu bağlamda kaçınılmazdır. Toplumsal cinsiyet bakış açısı, bu tehlikeli kısır döngüyü kırabilecek alternatif paradigmlar üzerinde çalışmaya devam etmelidir.

Uluslararası İlişkiler'de feminist teori, 1990'lardan günümüze büyük gelişme göstermiş, daha önce var olmayan bir yolu kendisi açarak, el yordamıyla ilerlemiştir. Bu gidilmemiş yolu bize açan, Cynthia Enloe, Ann Tickner, Spike V. Peterson ve Christine Sylvester gibi önemli isimlerdir. Feminist teori, bu araştırmacılar aracılığıyla, kadını merkezine almakla beraber, uluslararası politikadaki erkeklik ve eril değerlere yönelik eleştirel tutumu ile 'kadın'dan daha geniş bir toplumsal cinsiyet bakış açısı benimsemiştir. Bu feminist akademisyenler toplumsal cinsiyet odaklı soruları ile Uluslararası İlişkiler'in teorik çerçevesini yapı söküme uğratmış ve güvenlik, güç ve egemenlik gibi temel kavramların tanımındaki eril önyargıyı gözler

önüne sermişlerdir. Uluslararası ilişkiler'in feminist teorileri, kapsayıcılık ve özdeşünümsellik (self-reflexivity) üzerinden ilişkilerin yapılarına ve ilişkilerdeki güç hiyerarşilerine gösterdiği 'meraklı' bir ilgi ile kendilerini diğer teorilerden ayırtmıştır (True, 2017: 3).

Cynthia Enloe'nun dediği gibi Uluslararası ilişkiler'de toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalarımızı her şeyden önce feminist bir bilinç aydınlatmalıdır (2004: 97). Bununla birlikte feminist Uluslararası ilişkiler, ortaya çıkışının üzerinden geçen çeyrek yüzyılı aşkın bir süre sonunda bugün, niteliksel/niceliksel hakimiyeti ve analitik yaygınlığı bakımından eril teorilerle kıyaslandığında meşru bir dünyayı anlama yöntemi olarak hala geri plandadır. Ayrıca epistemoloji, ontoloji, metodoloji ve etik bakımından *zengin* ama ayrıştıncı sayılabilecek *çok sayıda* tartışmaya sahne olmaktadır (True, 2017: 1). Feminist Uluslararası ilişkiler'in etik prensiplerinin küresel boyutta siyaset yapımına etkisi, BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 numaralı kararı ve İsveç'in resmi feminist dış politika gibi örnekler haricinde son derece sınırlıdır.

Küresel boyutta siyasi değişiklik ve etkileşim yaratmak için normatif bir gündem oluşturmaya True, ampirik ve analitik kategorilere ek olarak, "normatif feminizm" adını vermektedir (2013: 242). Normatif feminizm, sosyal ve politik değişimlere odaklanarak toplumsal cinsiyeti dış politikada kurumsallaştırma projesidir ve burada okuyucuya sunulan özel sayı da bu değişim projesine katkı sağlama amacını gütmektedir. Toplumsal cinsiyet normlarının dış politikanın eril normlarına oluşturacağı alternatifin barış ve bir arada yaşama önceliklerini destekleyeceği kabulüyle, buradaki bu normları görünür kılma çabasının uzun vadede kurumsallaşması hedeflenmektedir.

Judith Butler'ın performatiflik vurgusu benimsendiğinde uluslararası politikada feminist varoluşun, bu konu ile ilgili eylemlerin sürekli oluşu ile yakından ilişkisi vardır. Rihannan Bury'nin dediği gibi "bir topluluğa özünü veren, belirli eylemlerin çoğunluk tarafından istikrarlı tekrardır." O halde bir topluluğa üyelik, "olunan bir şeye değil, yapılan bir şeye" dayanır (2005: 14). Türkiye'de de hegemon maskülinitenin *hiper* versiyonunun yegâne dünya görüşü olarak kabul görmemesi için normatif kapasitesi gelişmiş alternatif söylemler, gündemler ve etkileşimler aralıksız ve istikrarlı bir biçimde yaratılmalı ve çoğaltılmalıdır. Bu sayıda alana ait Türkçe makaleler ve yazın taramasının bulunmasını bu nedenle önmesedik.

Bütün disiplinlerdeki feminist teorilerde olduğu gibi feminist Uluslararası ilişkiler de kendi içinde, bazen birbirine rakip onto-epistemojileri ayırtmıştır. Bu ayrışmalar üzerinden hipermaskülen hegemonik masküliniteye karşı ortak duruş sergilemek zorlayıcı olmaktadır. Enloe, son kitabında kendisini otoriter liderlerle güncelleyen patriyarkaya karşı "ertelemeyen, üşenmeden ve vazgeçmeden" sürdürülmesi gereken mücadelenin, yeni ve geniş tabanlı feminist ittifaklara ihtiyaç duyduğunu söylemektedir (2017: xix). Güncellenmiş otoriter patriyarkaya karşı kaybedilen zemin, kimlik üzerinden ayrılmamış, tahakkümle mücadelede birleşmiş, daha geniş tabanlı bir ittifak ile geri kazanılabilir. Uluslararası politikanın feminist değişim ve dönüşümü ancak bu şekilde sürdürülebilir olacaktır (Hemmings,

2012: 148, 155). Bu sebeple Enloe'nun, geçerli ama ayrıştıncı unsurlarla farklı köşelere savrulmaktan ziyade yeniden sadece barış ve birlikte yaşam zemininde ve geniş tabanlı bir uzlaşa ile bir araya gelme teklifi çerçevesinde, belki de "hangi kadın" ya da "hangi kimlik" sorusunun sorulmasına ara verildiği yeni bir dönem başlamaktadır (2017). Özellikle dış politika alanında hüküm süren, eril liderlerin temsil ettiği hiper bir hegemonik maskülenite karşısında barış ve birlikte yaşam gibi dayanışmacı parametreler üzerinden geniş tabanlı bir uzlaşa sağlama olasılığı böylece büyüyecektir.

Toplumsal Cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler özel sayısı, bu alanı Türkçe araştırma yapan araştırmacılara tanıtmak amacıyla Türkçe bir yazın taraması ile açılıyor. Çiçek Coşkun, Uluslararası İlişkiler gibi eril bir alanda kendine toplumsal cinsiyet bakış açısı ile yer açan feminist kuramcılar, çizdiği tarihsel arka plan çerçevesinde okuyucuya tanıtıyor. Bu çerçevede Coşkun, feminist Uluslararası İlişkiler teorinin eril teorilerin hala gerisinde kalmış olsa bile, hepimize "meraklı" sorular sordurmakta olduğuna işaret etmiştir. Bunu yaparken hem dünyadaki hem Türkiye'deki eserleri karşılaştırmaya uygun bir biçimde ele almıştır. Nezahat Doğan'ın makalesi, küresel barış ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki bağlantıyı, Küresel Barış İndeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi ve Sosyal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet İndeksi verileri aracılığı ile ortaya koyuyor. Böylece, Uluslararası İlişkiler ve toplumsal cinsiyet ilişkisi, güncel bir yaklaşım benimsenerek nicel analiz yöntemi ile inceleniyor. Zehra Yılmaz'ın makalesi, post-kolonyal feminist teorinin 'madun' kavramına yaklaşımını, Türkiye'deki sığınmacı kadınların hukuki statüsü üzerinden tartışıyor. Bunu yaparken, feminist göç çalışmaları ile post-kolonyal feminist yazınını uluslararası ilişkiler bağlamında bir araya getiriyor. Sinem Bal'ın makalesi ise Avrupa bütünleşmesi sürecinde AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını, insan hakları normu mu yoksa piyasa ekonomisini yönetme biçimi mi olarak ele aldığını sorguluyor. Bu sorgulama, AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini, Türkiye ile olan ilişkilerinde Avrupalılaştırmanın gereği olarak sunduğu resmî belgeler üzerinden yapılan bir okuma aracılığıyla gerçekleştiriliyor.

Bezen Balamir-Coşkun ve Selin Akyüz'ün kaleme aldığı ve uluslararası siyasette kadın liderlerin imajlarının uluslararası medyada nasıl sunulduğu sorusunu irdeleyen çalışmada ise, *Forbes* dergisinin 2017 yılının en güçlü kadın siyasi liderler listesinde ilk sıralarda yer alan üç kadın lider olan, Angela Merkel, Theresa May ve Federica Mogherini'yi örneklem alınarak, bu üç kadın liderin medyada yansıtılan imajları gösterge bilimsel bir okuma ile analiz edilmektedir. Çalışmada, kadın liderler özelinde cinsiyetçi söylem ve imajları uluslararası siyasetteki siyasal erkeklik tezahürleri üzerinden tartışmaya açılarak uluslararası ilişkilerde toplumsal cinsiyet literatürüne katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Gizem Bilgin-Aytaç, Soğuk Savaş sonrasında dönüşen küresel politikanın ve yeni olgularının feminist bakış açısıyla literatüre sağladığı katkının barış kuramlarındaki kavramsal analizlerin alanını geliştirdiğine dikkat çekiyor. Bilgin-Aytaç, toplumsal cinsiyet bakışıyla küresel

barış koşullarını - özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararına atıfa bulunarak örnek güncel konuları mercek altına alarak tartışıyor. Fulden İbrahimhakkıoğlu İngilizce olarak kaleme aldığı makalesinde, Ukrayna menşeli Feminist örgütü FEMEN'nin, 2013 yılında sosyal paylaşım sitesi hesabında üstsüz fotoğrafını yayınlamasının ardından aldığı ölüm tehditleri ve tepkiler sonrasında Tunuslu aktivist Amina Tyler'a destek vermesi ve buna karşılık FEMEN'e karşı Müslüman Kadınlar olarak örgütlenen grubun FEMEN'i kolonyal ve İslamofobik olarak nitelendirmesinin ardından yaşanan tartışmanın liberalizmin özgürlükler açısından karşı karşıya kaldığı açmazı ortaya çıkardığına işaret ediyor. İbrahimhakkıoğlu, bu örnek tartışma üzerinden ulus-ötesi feminist bir barış projesine ulaşmanın liberalizmin sınırlı olarak ifade ettiği özgürlük tanımından ziyade farklılıkların kabul gördüğü uluslararası feminist bir ittifakla mümkün olabileceğini gözler önüne seriyor.

### Misafir Editörler

Doç.Dr. C. Akça Ataç  
Çankaya Üniversitesi  
Ankara-Türkiye  
E-posta: cakca@cankaya.edu.tr  
ORCID ID: 0000-0002-3871-8830

Doç.Dr. Nur Köprülü  
Yakın Doğu Üniversitesi  
Lefkoşa-Kuzey Kıbrıs  
E-posta: nur.koprulu@neu.edu.tr  
ORCID ID: 0000-0002-6978-1891

### Kaynakça

- Bury R. (2005). *Cyberspace of their Own: Female Fandoms Online*. New York: Peter Lang Publishing.
- Carver T. (Ed.) (2003). The Forum. Gender and International Relations. *International Studies Review*, 5(2): 287-302.
- Connell R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Enloe C. (2004). 'Gender' is not Enough: The Need for a Feminist Consciousness. *International Affairs*, 80(1): 95-97.
- Enloe C. (2017). *The Big Push: Exposing and Challenging the Persistence of Patriarchy*. Berkeley: University of California Press.
- Hemmings C. (2012). Affective Solidarity: Feminist Reflexivity and Political Transformation. *Feminist Theory* 13(2): 147-161.
- True J. (2013). Feminism. İçinde, Burchill S. & Linklater A. (Eds). *Theories of International Relations*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave MacMillan. 241-265.

- True J. (2017). Feminism and Gender Studies in International Relations Theory. *Oxford Research Encyclopedia: International Studies*. Oxford University Press: 1-23. (DOI: 10.1093/acrefore/9780190846626.013.46),
- Tür Ö. & Aydın-Koyuncu Ç. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26): 3-24.
- Youngs G. (2004). Feminist International Relations: A Contradiction in Terms? Or: Why Women and Gender are Essential to Understanding the World 'We' Live In. *International Affairs*, 80(1): 75-87.
- Waltz K. (2009). *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.